

Таким чином, перш ніж визначитись із напрямком вкладання коштів, необхідно зробити економічні розрахунки, як інвесторам, так і реципієнтам, визначивши розмір ринку, можливий рівень рентабельності продукції, розміри можливого прибутку, потоки платежів, рентабельність активів, терміни повернення позикових коштів тощо. При цьому головним правилом інвестування залишається зменшення можливих фінансових та комерційних ризиків за рахунок надійних розрахунків всіх економічних показників, що характеризують доцільність інвестування.

Із проблемою найбільш ефективного використання обмежених інвестиційних ресурсів, як головної складової частини відтворювальних процесів, тісно переплітаються вимоги часу щодо інноваційного спрямування інвестиційних коштів. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції та розгортанню виробництва в країні.

УДК [336.74+336.77]:338.242

ПРО ЗРОСТАННЯ РОЛІ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН У ВІДТВОРЮВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Дзюблюк О.В.,

к.е.н., Тернопільська академія народного господарства

Особливості реалізації ринкових перетворень в економіці України за період провадження реформ набувають конкретного вираження у функціонуванні економічної системи перехідного періоду, зміст якої полягає у певному поєднанні планової та ринкової систем, причому переважання останньої залежить від успішності реалізації ряду економічних перетворень: лібералізації ціноутворення, приватизації державної власності, демонополізації економіки, заохочення конкуренції, фінансової стабілізації, структурної перебудови, децентралізації управління, формування ринкової інфраструктури та інших важливих завдань.

Сутність зазначених перетворень полягає у докорінному реформуванні усієї системи економічних відносин суспільства, важливе місце серед яких належить грошово-кредитним відносинам. Тому завдання, наприклад, щодо формування і забезпечення ефективної діяльності ринкової інфраструктури, ключове місце у якій належить банківській системі, має підкріплюватись глибинним аналізом осо-

бливостей трансформації тих відносин, основним носієм яких і є дана система, тобто грошово-кредитних відносин.

Незважаючи на те, що переважна більшість зв'язків між усіма учасниками відтворювального процесу в ринковій економіці мають грошову форму й основу, самі гроші набувають вирішального значення у формуванні господарської кон'юнктури та впливають практично на всі аспекти економічного життя суспільства. Вияв даного впливу ґрунтується, передусім, на охопленні грошовими відносинами усіх без виключення стадій суспільного відтворення, що виражає їх ключову роль в економічній системі загалом, оскільки поведінка суб'єктів ринку в кінцевому підсумку пов'язана з рухом грошових коштів.

Реформування економіки на ринкових засадах не тільки суттєво розширює сфери застосування грошових відносин у порівнянні з адміністративно-командною економікою, а й наповнює їх принципово новим змістом, що можна було б відобразити за допомогою наступних основних моментів.

По-перше, забезпечення мотивації господарської діяльності суб'єктів ринку відповідно до реалізації їхніх економічних інтересів ґрунтується на еквівалентному обміні, що передбачає використання грошових відносин як основного фактора зв'язку між виробництвом і споживанням. Іншими словами, безпосередній вплив на зростання виробництва мають вже не планові директиви, а платоспроможний попит економічних агентів, що визначається їхніми грошовими доходами.

По-друге, можливості вільного руху факторів виробництва в економічній системі відповідно до найбільш ефективних сфер їхнього застосування забезпечуються функціонуванням відповідних ринків, що створюють можливості переливу грошових ресурсів, оскільки грошова форма вартості є вихідною стадією кругообігу капіталів у всіх секторах економіки.

По-третє, організація ділової активності у будь-якій ланці господарства передбачає необхідність відновлення системи матеріального стимулювання праці, найважливішим завданням якої є не просто виплата певної грошової винагороди, а забезпечення прямого безпосереднього зв'язку між якістю і кількістю праці, з одного боку, та обсягом грошового доходу, з іншого.

По-четверте, перехід від планових методів державного управління народним господарством до сучасної регулятивної системи

впливу держави на економічні процеси висуває на перший план грошові важелі такого впливу, що реалізуються, насамперед, у проведенні цілеспрямованої грошово-кредитної та бюджетної політики.

По-п'яте, розширення сфер грошових відносин, пов'язане із становленням і розвитком фінансового ринку, ринків нерухомості і факторів виробництва об'єктивно визначає підвищення ролі грошових нагромаджень економічних агентів як важливого фактора розвитку господарства й, насамперед, як джерела інвестицій, що забезпечують розширене відтворення.

Зазначені моменти у своїй сукупності характеризують тенденції зростання ролі грошових відносин у перехідний період, оскільки саме в умовах ринкової економіки грошові відносини набувають всеохоплюючого характеру, спроможного оптимально пов'язати у безперервний процес виробництво, розподіл, обмін і споживання суспільного продукту. У той же час дана всеохоплюваність стосовно різних сфер економічного життя суспільства може виражати і певну проблему, якщо йдеться про розробку шляхів оптимізації грошових відносин як необхідної умови реформування усієї системи економічних стосунків у перехідний період. А відтак це вимагає вибору у всій розгалуженій структурі грошових відносин пріоритетного напрямку, на якому, однак, значною мірою ґрунтується вся система. Таким напрямком слід вважати саме грошово-кредитні відносини, оскільки в основі такого вибору лежить не лише той незаперечний факт, що сучасні гроші мають кредитну природу, а й те, що безперервність відтворювального процесу в ринковій економіці засновується на використанні кредиту як основного засобу забезпечення безперебійності процесів виробництва і реалізації продукції.

Йдеться, насамперед, про нерівномірність кругообігу капіталів у різних секторах економіки, що пов'язано з об'єктивними умовами технологічних процесів виробництва і збуту продукції, які зумовлюють можливості незбігу грошових доходів і витрат суб'єктів ринку. Відтак участь у грошово-кредитних відносинах є необхідною з огляду на потребу нівелювання впливу тимчасової нестачі коштів на перебіг відтворювального процесу через неможливість своєчасної оплати матеріальних цінностей, робіт чи послуг, потрібних як для початку власне виробництва продукції, так і для її наступного просування до кінцевого споживача. Тому вказана участь сприяє подоланню об'єктивно можливих затримок на різних стадіях суспі-

льного відтворення та забезпечує ефективне функціонування економічної системи загалом. Крім того, важливо також відзначити роль грошово-кредитних відносин у створенні оптимальних умов для розширеного відтворення внаслідок подолання часових та ресурсних меж, що зумовлюють необхідність нагромадження господарюючими суб'єктами власних коштів, потрібних для оновлення елементів основного капіталу.

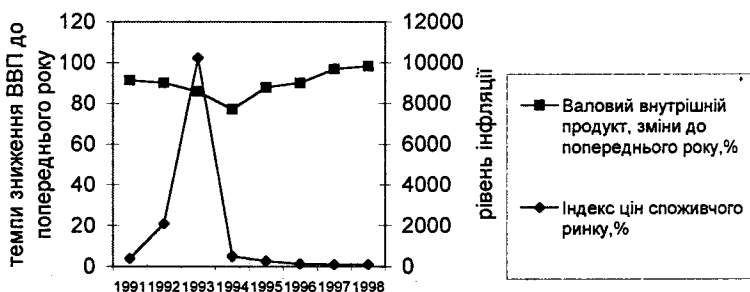
Ці особливості, виражаючи роль грошово-кредитних відносин, є цілком очевидними, оскільки їх застосування у розвинутій ринковій економіці є добре налагодженим. Що ж до перехідної економіки, то важливо відзначити зростаючу роль грошово-кредитних відносин у забезпеченні складних трансформаційних процесів при становленні ринкової системи, що виявляє значне розширення сфер функціонування грошей і кредиту в економічних відносинах по мірі реалізації реформ у різних секторах господарства. Іншими словами, роль грошово-кредитних відносин у перехідній економіці є вищою за їх роль у розвинутій ринковій системі.

Така оцінка знаходить вагоме обґрунтування, якщо виходити з реальних умов функціонування економіки України в перехідний період, що потребує врахування у процесі аналізу ряду наступних обставин.

Успішність ринкових перетворень визначається, передусім, зростанням ефективності економіки і соціальним прогресом. Важливе місце у цьому процесі належить економічній політиці, яка проводиться державою на тому чи іншому етапі реформування і роль якої вища, ніж у сформованому ринковому господарстві. Річ у тім, що перехідна економіка, не будучи вже плановою, ще не є ринковою у повному розумінні, оскільки ринок не відразу стає регулятором усієї господарської діяльності. За таких обставин активніше втручання держави в економічні процеси є необхідною умовою нормального перебігу суспільного відтворення. Серед форм такого втручання грошово-кредитне регулювання, яке являє собою управління грошово-кредитними відносинами на макrorівні, займає одне з провідних місць з огляду на можливості реалізації цілеспрямованої політики, пов'язаної, зокрема, з такими завданнями як стабілізація виведеної з рівноваги економічної системи через вплив грошово-кредитними важелями на сукупний попит, а також структурне реформування економіки, що має на меті вплив на сукупну пропози-

цію, насамперед, через стимулювання виробництва за допомогою цільових кредитних програм.

У даному випадку йдеться, передусім, про забезпечення фінансової стабілізації економіки як одну з неодмінних умов припинення виробничого спаду і оздоровлення реального сектора, практичним вираженням чого є гальмування інфляційних процесів нарівні зі зниженням темпів падіння виробництва (рис. 1).

Рис. 1 Особливості фінансової стабілізації і зміни ВВП

Разом з тим необхідно відзначити, що стимулювання довгострокового економічного зростання, що є одним із важливих завдань структурної політики у перехідний період, неможливе без ефективної організації грошово-кредитних відносин, які б об'єднували потоки заощаджень та інвестицій в економіці. В цих умовах якісно новий рівень даних відносин, якому характерний відхід від планового розподілу кредитних ресурсів державою до мобілізації у банківській сфері заощаджень і спрямування їх виключно в ефективні інвестиційні проекти, є одним із необхідних елементів у системі заходів, спрямованих на зростання господарської активності. Позитивною у цьому відношенні слід вважати загальну тенденцію зростання заощаджень населення за весь період реформ (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів вкладів населення у комерційних банках України, млн. грн. *

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Усього вкладів в національній та іноземній валюті	1,2	2,5	30	214	615	1227	2297	3089
Темпи зростання до попереднього року, %	-	208	1200	713	287	200	187	134
Вклади до запитання	0,7	1,8	16	96	306	480	744	834
Темпи зростання до попереднього року, %	-	257	889	600	319	157	155	112
Строкові вклади	0,5	0,7	14	118	310	747	1554	2255
Темпи зростання до попереднього року, %	-	140	2000	843	263	241	208	145

* Бюлетень НБУ

Як видно із наведених у таблиці 1 даних, вказана тенденція зберігалася як стосовно вкладів до запитання, так і строкових депозитів населення. Водночас необхідно зазначити, що дана ситуація на фінансовому ринку не мала прямим своїм наслідком збільшення частки довгострокового кредитування реального сектора і в загальному обсязі кредитних вкладень банківської системи нашої країни ця частка ще залишається на досить низькому рівні (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів кредитів, наданих комерційними банками суб'єктам господарювання України, млн. грн. *

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Усього заборгованість за кредитами на кінець періоду	0,97	27	406	1558	4078	5452	7295	8855
Короткострокові кредити	0,85	26	396	1381	3643	4845	6522	7221
Питома вага в загальному обсязі, %	87,2	95,4	97,4	88,7	89,3	88,9	89,4	81,6
Довгострокові кредити	0,12	1	11	176	434	607	773	1633
Питома вага в загальному обсязі, %	12,8	4,6	2,6	11,3	10,7	11,1	10,6	18,4

* Бюлетень НБУ

Цілком очевидно, що подальше зміщення орієнтирів у кредитній політиці комерційних банків у бік довгострокового кредитування реального сектора потребує прийняття Національним банком і урядом відповідних стимулюючих заходів – таких, скажімо, як деяке послаблення окремих нормативів ліквідності або податкове стимулювання банків, які надають довгострокові кредити на пріоритетні виробничі програми.

Серед найважливіших умов перетворення економічної системи на ринкових засадах є зміна характеру власності через передачу або продаж на різних умовах державної власності господарюючим суб'єктам, на яких покладається повна майнова відповідальність за результати використання цієї власності у підприємницькій діяльності. Успішність реалізації грошового етапу приватизації за умов відсутності у суб'єктів ринку необхідних власних ресурсів значною мірою визначається розвитком грошово-кредитних відносин, спроможних створити умови для забезпечення потрібними коштами процесу викупу майна

держпідприємств приватними власниками. Однак можливості даного процесу значною мірою залежать від умов створення належного правового забезпечення видачі кредитів на вказані цілі, а також їх своєчасного погашення, що передбачає також формування дієвого механізму застави та іпотечного кредитування.

Важливість участі кредитних установ як основних носіїв грошово-кредитних відносин у приватизаційному процесі можна також обґрунтувати їх широкими можливостями ретельного аналізу кожного приватизаційного проекту з точки зору його економічної ефективності та інвестиційного потенціалу, що загалом може сприяти досягненню позитивних кінцевих результатів приватизації для усього суспільства, не зводячи її до самоцілі – зміни власника.

Необхідною складовою трансформаційних змін перехідної економіки є перетворення колишніх державних підприємств, які на базі закріплених за ними основних і оборотних фондів випускали передбачену планом продукцію, на підприємства ринкового типу, що засновують свою діяльність на капіталі як самозростаючій вартості і головним орієнтиром яких є отримання прибутку. При цьому зміни умов поставок ресурсів та реалізації продукції визначають різке зростання трансакційних витрат, що зумовлює необхідність зміни структури оборотного капіталу у напрямі зростання частки високоліквідних платіжних засобів, відносно швидке залучення яких можливе лише в разі нормального розвитку грошово-кредитних відносин, спроможних оперативно забезпечувати підприємства необхідним обсягом грошових ресурсів. У реальній дійсності, однак, питома вага грошової частки в оборотних коштах підприємств за останні сім років знизилася більш ніж у 10 разів і у 1998 р. її рівень склав 1,5 %.

Дана негативна тенденція значною мірою зумовлена загальним процесом скорочення частки кредитів комерційних банків стосовно валового внутрішнього продукту з 32 % у 1991 році до 7,5 % у 1998 році. У цьому контексті можна зауважити, що загострення проблеми неплатежів у перехідній економіці, кінцевим виявом якої є зростання обсягів дебіторсько-кредиторської заборгованості та бартерних операцій, нарівні з такими причинами, як бюджетні неплатежі, практична відсутність платіжної дисципліни, невиконання умов договорів щодо сплати боргових зобов'язань, деякою мірою зумовлене недостатнім кредитним забезпеченням процесу індивідуального відтворення у підприємств, пов'язаним з необхідністю залучення в потрібні моменти додаткових коштів для підтримання безперервності ланцюга обмінних операцій, що постійно поновлюються. Як наслідок, маємо наростання платіжної кризи, наслідком якої є труднощі зі зміною капіталом своїх

функціональних форм, сповільнення обороту авансованої вартості, і в кінцевому підсумку – формування першопричин виробничого спаду та загострення економічної кризи.

В цих умовах ефективне функціонування банківської системи й відповідно організовані належним чином грошово-кредитні відносини, спрямовані, передусім, на забезпечення потреб підприємств реального сектора, у комплексі з іншими важливими заходами економічної політики (реалізацією структурної перебудови економіки, інтенсифікацією приватизаційних процесів, реформуванням податкової системи) можуть сприяти подоланню негативних тенденцій в економічному розвитку нашої країни. Важливо усвідомити, що ефективна організація грошово-кредитних відносин може служити тим підмурівком, на якому провадиться подальше реформування усіх інших відносин, що складаються в суспільстві в процесі економічної діяльності.

УДК 658.14.012:664.9

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССОМ ПРИВЛЕЧЕНИЯ КРЕДИТНЫХ РЕСУРСОВ В ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

*Назаренко З.В., к.э.н., Украинская академия банковского дела,
Соколенко Т.И., Сумское областное управление АПК*

Общепризнанной экономической причиной появления кредитных отношений является товарное производство. Основой же его функционирования является движение стоимости в сфере товарного обмена, в процессе которого движение товара практически не совпадает с движением его стоимости, то есть, возникает разрыв. Недостаток денежных средств покрывается за счет различных форм заемных кредитов. Особенно потребность в дополнительных денежных средствах испытывают предприятия с сезонным характером производства; определенные особенности, усложняющие кругооборот оборотных средств, характерны предприятиям перерабатывающей промышленности. К таким предприятиям можно отнести ОАО “Сумской мясокомбинат”, которое входит в ассоциацию “Сумымясопром” и является ведущим. Объем произведенной продукции Сумским мясокомбинатом в 1988 году составлял 43 % объема по ассоциации. К тому же, на данном предприятии шире ассортимент выпускаемой продукции; ниже показатели по снижению количества работников основного производства на 2,4 %, средней месячной заработной платы – на 8,1 %; за